ИЖТИМАҒИ-СӘЙӘСИ-МӘҘӘНИ ГӘЗИТ

Кисеке Өфө

18-24 апрель (алағарай) 2015

№16 (642)

kiskeufa.ru • blog.kiskeufa.ru • 2002 йылдан башлап сыға • һатыуҙа хаҡы ирекле

Башҡорттарҙың ҡунаҡсыллығын, бигерәк тә ситтән килгәндәргә ихтирамдарын беренсе урынға ҡуйырға кәрәк. Башҡорттоң ҡунағы - изге йән, уның өсөн ул иң һуңғы һарығын йәки тайын булһа ла һуйып ашата. Ҡунаҡ ҙур дәрәжәле булһа ла, башҡорт, ялағайланып, түбәнселеккә төшмәй, уға ярамһаҡланмай, үҙ абруйын һаҡлап ҡала белә.

Д.П. Никольский.

БЫЛ ҺАНДА УҠЫҒЫҘ:

Ауылыбыҙҙан айырып...

балалар йортона алып киттеләр

ЕҢЕҮГӘ 70 ЙЫЛ

6

Булмышыбыҙ, үҙ йөҙөбөҙ менән...

УЙЛЫҒА - УЙ

✓ Башҡорт Википедияһы - телдең байлығын да күрһәтеү ул. Әгәр Башҡорт Википедияһына балаларҙы йәлеп итәбеҙ икән, мәҡәлә яҙған ваҡытта уларҙың телмәре байый, аң даирәләре киңәйә, зиһене үҫешә. Шул уҡ ваҡытта Википедияның дуҫтары бик күп булыуын иҫәпкә алып, унда һәр тараф ирекмәндәре менән бергәләшеп дөйөм бер виртуаль клуб, дөйөм бер ҡор төҙөп, Башҡортостан тураһында һөйләргә, уның хозурлығын асып бирергә, телебеҙҙең матурлығын, байлығын күрһәтергә була. Был бит үҙе үк илһөйәрлек тәрбиәләй.

✓ ...

ӘЙТ, ТИҺӘГЕҘ...

Калаларҙағы тышҡы реклама торошо һеҙҙе ҡәнәғәтләндерәме, уның файҙаһын нимәлә күрәһегеҙ?

Фирүзә ИШБИРҘИНА, журналист: Рекламалар, әрһеҙләшеп, тормошобоҙға ныҡлы үтеп инде, тәүҙәрәк уны бөтөнләй ҡабул итмәгәндәргә лә, ахырҙа, был хәл менән килешергә тура килде. Хәҙер иһә рекламаһыҙ - донъя һаһыҙ, тигән һымағыраҡ та булып бара түгелме? Бер яҡтан, әйләнә-тирәне сыбарлап, күҙгә инеп барған артыҡ ... мин итеүсе айырым бер социаль институтҡа әүерелде. Ул берәй тауар йә бренд хаҡында мәғлүмәт биреү менән генә сикләнеп ҡалмай, кешеләрҙе теге йәки был фекергә инандырыу, ниндәйҙер ғәмәлгә этәреү, ҡарарға килеүгә булышлыҡ итеү кеүек функцияларҙы ла үтәй. Бына ошонда башлана ла инде әлеге әйткән әрһеҙлек, самаһыҙ- ... Башлығы Рөстәм Хәмитов. - Был йәһәттән тәртип булдырыу тураһында нисә тапҡыр әйттем. Ҡалаларҙың ошо юл менән аҡса эшләүен аңларға ла була. Бер яҡтан, тар ҡарашлылыҡ, әҙәпһеҙлек, икенсе яҡтан, ҡаҙна өсөн аҙ булһа ла аҡса эшләү мөмкинлеге. Мәсьәләнең әхлаҡ яғы мөһимерәк, минеңсә. Ҡалаларыбыҙҙы йүнһеҙ рекламаларҙан

донъя кимәлендә танылыу юлы ул - Башҡорт Википедияһы **8-9**

Бабич асылы менән осрашыу

11

Ҡарсәйем һандығы

12

ТВ-программа **14**

иҫбат итеп өйрәнергә ваҡыт инде беҙгә. Башҡорт Википедияһы - ул донъяға ишек, донъя киңлегенә алып сығасаҡ оло юл. Был юлға беҙ үҙебеҙҙең барлығыбыҙҙы ғына түгел, ә ниндәйлегебеҙҙе белеп-белгертеп, булғанын раҫлап аяҡ баҫырға тейешбеҙ. Юғиһә, булғанын юҡҡа сығарырға әҙер торабыҙ, йәки дөйәләй олоғара эш башлаған саҡта төймәләй генә мәсьәләлә бәхәс ҡуптарабыҙ.

(8-9-сы биттәрҙә уҡығыҙ).

һаман һарыуҙы ҡайнатһа ла, икенсе яҡтан, бөгөнгө ҡулланыу баҙарындағы тауар һәм хеҙмәт күрһәтеү төрлөлөгө араһында йүнәлеш алырға булышлыҡ итеүен дә кире ҡағып булмай. Һүҙ намыҫлы реклама хаҡында, тип әйтергә итһәм дә, "Яҡшы тауар рекламаға мохтаж түгел," тигән хәҡиҡәт тә иҫкә килеп төшә. Шулайын шулай ҙа, ләкин реклама хәҙерге көндә йәмәғәтселек ихтыяжын тәь-

конһыҙлыҡ күренештәре. Күптән түгел булып үткән БР Хөкүмәте ултырышының көн тәртибенә юҡҡа ғына сығарылманы был мәсьәлә - Башҡортостан Республикаһында тышҡы реклама баҙарының үҫеш концепцияһы. "Республиканың ниндәй генә ҡала, район биләмәһенә барһаң да, реклама щиттарындағы теләһә ниндәй йүнһеҙлекте күрмәйенсә, унда инеп булмай,- тине төбәк

... 17 миллиард һумлыҡ бюджеты булған ҡала өсөн 170 миллионлы килем биреүсе әхлаҡһыҙ рекламаның кәрәге бармы икән һуң?" - тип, Республика Башлығы 2016 йылға Рәсәй законын боҙоуға юл ҡуйған тышҡы рекламаларҙан ҡотолоуҙы һәм рекламаның мәғлүмәти йөкмәткеһенә тәнҡит күҙлегенән ҡарауҙы ныҡлы талап итте.

(Дауамы 2-се биттә).

ҺАЙ-ҺАЙ-ҺАЙ!

"АЛТМЫШ ЙЫЛДАН ҺУҢ...

тәүге тапҡыр диктант яҙҙым"

БДУ аудиторияһында диктант яҙыусылар.

Үткән аҙнала Өфөлә Башҡорт дәүләт университетының төп корпусында, шулай уҡ уҡыу йортоноң Сибай, Учалы, Стәрлетамаҡ, Бөрө, Нефтекама филиалдарында, баш ҡаланың һәм республиканың күп кенә мәктәптәрендә башҡорт теленән региональ диктант ойошторолдо. Был сара "Башҡортостан Республикаһы халыҡтары телдәре тураһында" БР законын тормошҡа ашырыу буйынса БР Хөкүмәте эргәһендәге комиссияның Терминология хеҙмәте һәм Башҡорт дәүләт университеты тәҡдиме менән үткәрелде һәм йәмәғәтселектә ҙур ҡыҙыҡһыныу тыуҙырҙы.

(Дауамы 6-сы биттә).

12+

тотоп: һеңлемде алып [illegible] тип ҡысҡырып илай, ә мин икеләнәм. Ағайымды ла йәлләйем, китәһем дә килә. Сөнки беҙҙе алып китергә килгән апай: "Тау башында балҡып торған ҡалаға алып барабыҙ", - тигәс тә, әкиәттәрҙә ғенә һөйләнгән ҡаланы күҙ алдыма килтерҙем. Күргем килде. Ағайым күпме илаһын, бер төркөм балаларҙы арбаларға ултыртып, ауылыбыҙҙан алып киттеләр. Тәүҙә бер арба тулы, бара торғас, ике арба тулы, һуңынан бер йөк машинаһы тулы балалар йыйылып киттек. Кис еткәс, бер өйҙә ҡунырға туҡтаныҡ. Апайҙар беҙҙе ҙур түнәрәктәргә ултыртып, һәр төркөмгә берәр ҙур һауыт бутҡа алып килделәр. Һәр бала бер ҡалаҡ бутҡаны ҡаба ла, һауытты янында [illegible] "таҡыр баш" булып дауаланып яттым, тәүге тапҡыр ҙур көҙгөлә үҙемде күреп, сағылышымды берәй шаян ҡыҙыҡай икән, тип ҡабул иттем һәм уның менән йүгерешеп уйнаным. Тик ул мин үҙем икәнен аңлағас, бына мин ниндәймен икән, тип иғтибар менән ҡарап йылмайып, көҙгө алдында байтаҡ баҫып торҙом. Һауыҡҡас, ҡабат Өфөнөң 1-се һанлы балалар йортона алып ҡайттылар. Ҡылысбай исемле малай (минән саҡ ҡына олораҡ) мине коридорҙа күреп: "Һин Бөрйән районынан икәнеңде онотма. Әгәр берәйһе рәнйетһә, миңә әйтерһең, йәме?" - тине.

Ауылымдан алып китеүҙәрен ауыр кисермәнем, сөнки ул саҡта ағайым быҙҙан айырып алып киттеләр беҙҙе... Тик ғүмерем буйы аслыҡтан, ауырыуҙарҙан ҡурсалап, һөйөп үҫтергән Ватаныбыҙға, балалар йортона рәхмәт хистәре йыуата күңелемде. Балалар йортона бергә юлланған ҡайһы бер Бөрйән балаларының исемдәре әле лә иҫемдә: Ҡылысбай, Рәхимйән, Азат, Гөлфариза, Маһинур, Фәриҙә, Ғилман, Мәрзиә... Һуғыш йылдарында тыуған балалар, һеҙҙе Бөйөк Еңеү байрамы менән ҡотлайым!

Был хәтирәмде әлеге балалар, йәштәр уҡыһындар ҙа, тыныс, етеш тормоштоң ҡәҙерен белеп йәшәһендәр, тип яҙырға булдым.

Фәүзиә ЯХИНА-УСМАНОВА.

[illegible] вакытта үткәрелгәнен иҫәпкә алғанда, кешелек тарихында масштабтары буйынса донъяла тиңе булмаған хәрби сара иҫәпләнә.

СССР Совнаркомы Үҙәк комитетының 1941 йылдың 27 июне менән билдәләнгән ҡарарында эвакуацияның бурыстары һәм иң тәүҙә ошо сараға әләгергә тейешле объекттарҙың исемлеге ҡабул ителә. Тылға, дәүләттең көнсығышына иң тәүҙә квалификациялы эшсе һәм хеҙмәткәр кадрҙар, оло йәштәге кешеләр, балалы ҡа[illegible] менән генә тамамланмай, уларҙы яңы территорияларҙа урынлаштырырға кәрәк була, был тағы ла ҙурыраҡ көс һәм яуаплылыҡ талап итә. Һуғыш йылдарында беҙҙең илебеҙ граждандарҙы эвакуациялауҙа уникаль тәжрибә туплай.

Уралға булған эвакуация шартлы рәүештә ике этапҡа бүленә. Уның беренсе этабы 1941 йылдың йәйенә һәм көҙөнә тура килһә, икенсе этабы 1942 йылдың йәйендә һәм көҙөндә башҡарыла. Беренсе этапта кешеләр Рәсәйҙең үҙәк өлкәләренән,

ҺАЙ-ҺАЙ-ҺАЙ!

"АЛТМЫШ ЙЫЛДАН ҺУҢ...

тәүге тапҡыр диктант яҙҙым"

(Башы 1-се биттә).

Тел - ул халыҡ рухының тышҡы билдәһе, сөнки тел - ул рух, ә рух - ул тел, тигән бик тапҡыр һүҙҙәр бар. Телем, тип ҡысҡырып йөрөү өсөн рух кәрәкмәй, әммә рухлы кеше бындай саранан ситтә ятып ҡала ла алмай. Башҡорт дәүләт университеты ректоры Николай Данилович Морозкин да диктант яҙырға йыйылыусыларға телгә булған ҡыҙыҡһыныуҙары өсөн оло рәхмәтен белдереп, тыуған ил менән туған тел төшөнсәләре айырылғыһыҙ булыуын, тел булғанда ғына ил буласағын хәтерҙәргә төшөрҙө. Беренсе тапҡыр үткәрелеүенә ҡарамаҫтан, БДУ-ла ғына ике ҙур аудитория кеше йыйылды. Тексты Башҡортостандың халыҡ артисы, С. Юлаев исемендәге дәүләт премияһы лауреаты Хөрмәтулла Үтәшев уҡыуы ла сараға тантаналы кәйеф өҫтәне.

Билдәле фән әһелдәре, уҡытыусылар, журналистар менән бер рәттән, диктант яҙырға теләүселәр араһында студенттар ҙа, уҡыусылар ҙа күп булды. Р. Ғарипов исемендәге 1-се Башҡорт республика гимназия-интернаты уҡыусыһы Нәркәс Ишембәтова әйтеүенсә, башҡорт телен яҡшы белгәс, диктант яҙыу бер ауырлыҡ та тыуҙырмаған. Иң мөһиме, бында һәр кем үҙенең телгә булған ихтирамын күрһәтергә мөмкинлек, тип таныны. Бар ғүмерен нефть өлкәһендә эшләүгә арнаған Фәнис ағай Исхаҡов, мәҫәлән, аҙаҡҡы

тапҡыр диктантты 60 йыл элек яҙған. "1-се Башҡорт республика гимназия-интернатында Сажиҙә Хәмәтйәр ҡыҙы Зайлалова, Ләйлә Сабир ҡыҙы Ваһаповалар биргән белем хәтеремдәме икәнен һынап ҡарарға уйлағайным, бер нәмә лә онотолмай икән. Диктантты яҙҙым былай, өтөрөн дә, өңдәүен дә ҡуйҙым", - тип шаяртә Фәнис ағай. Башҡорт баҫмаларын, шул иҫәптән "Киске Өфө"нө рәхәтләнеп уҡыған кеше диктантты насар яҙмай инде ул! Өфөлә йәшәүсе Сәбилә Шәйбәкова ла 60 элек мәктәпте тамамлаған. Телевизорҙан ишетеп ҡалғас та, йүгереп килеп еткән апай тикшерелеп, баһа ҡуйылған диктантын үҙе килеп алырға ниәтләнә.

"Тәүге тапҡыр үткәрелгән башҡорт теленән төбәк диктантына кеше килерме, юҡмы, тип, бер аҙ борсолғайныҡ башта. БДУ-ла ғына сама менән 500-гә яҡын кеше булды. Быйыл булған етешһеҙлектәрҙе иҫәпкә алып, киләһе йылдарҙа ла был эште дауам итәсәкбеҙ. Бөгөн иһә диктант яҙыусылар араһында йәштәрҙең күберәк булыуы - уларҙа туған телгә булған һөйөүе һәм ихтирамы итеп ҡабул итәм", - тине ойоштороу комиссияһы ағзаларының береһе, филология фәндәре докторы, профессор Ишмөхәмәт Ғилметдин улы Ғәләүетдинов.

ШУЛАЙ ИТЕП...

Ысынлап та, "Башҡорт телендә һөйләшәм, башҡорт телендә яҙам" тигән девиз аҫтында үткән төбәк диктантының төп маҡсаты белем һынауҙан бигерәк, телгә, уның көнүҙәк мәсьәләләренә иғтибар йүнәлтеү ине. Кемдер: "Кемгә кәрәк ул һеҙҙең телегеҙ", - тигәндә: "Беҙгә, ошонда йыйылған меңәрләгән кешегә", - тип яуап биреү өсөн генә булһа ла кәрәк ине был сара. Шуға ла унда дәүләт эшмәкәрҙәре, етәкселәр, яҙыусылар, үҙ һөнәрендә төрлө юғары дәүләт наградаларына лайыҡ булыусылар ҙа булһа, ул күпкә дәрәжәлерәк үтер ине. Һеҙҙең абруйығыҙ телебеҙҙең дә абруйын күтәрә, шуға ла киләһе йылда был йәһәттән үҙгәрештәр булыр, тип ышанайыҡ. Сөнки нимә генә тимәһендәр, туған телдә һөйләшеү - ул рухлы булыуҙың күрһәткесе. Ә шулай ҙа, дөйөм алғанда, башҡорт теленән региональ диктант бик юғары кимәлдә үтте. Хәҙер баһаларҙы ғына көтөргә ҡала.

Ләйсән НАФИҠОВА.